

Migracje stałe i czasowe a rynek pracy w Polsce

Michał Mijał

Autor w swoim artykule podejmuje próbę opisu i analizy rynku pracy w Polsce oraz zjawisk migracyjnych na nim zachodzących. Odwołując się do podstawowych teorii ekonomicznych opisujących migracje na rynku pracy oraz do danych pochodzących z Ankiety Migracyjnej Narodowego Spisu Powszechnego 2002 przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny, wskazuje na różną istotność poszczególnych motywów migracji w zależności od planowanego czasu pobytu w nowym miejscu zamieszkania. Wykazuje również, że zmienne demograficzne, takie jak płeć, odgrywają istotną rolę w podejmowaniu decyzji migracyjnych w gospodarstwach domowych. Autor stawia także tezę, iż większość migracji w Polsce (około 75%) jest uwarunkowana sprawami rodzinnymi i warunkami mieszkaniowymi.

1. Wstęp

Celem niniejszego artykułu będzie próba wykazanie zależności pomiędzy motywami migracji w Polsce a skłonnością migrantów do pozostawania w nowym miejscu pobytu. Autor podjął również próbę bliższego przyjrzenia się osobom migrującym z zamiarem podjęcia pracy. Wszystkie tablice i wykresy w niniejszym artykule uwzględniają najnowsze dane dotyczące migracji, pochodzące z Ankiety Migracyjnej z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny w roku 2002.

2. Teorie migracji

Wśród najpopularniejszych teorii ekonomicznych opisujących migracje, w tym również migracje na rynku pracy, można wymienić następujące koncepcje:

- **teoria neoklasyczna** (*neoclassical economic theory*) – pracownicy migrują tam, gdzie jest wyższa płaca, czyli gdzie otrzymują najwyższy zwrot z kapitału ludzkiego (*human capital*) i jest to dla nich po prostu najbardziej opłacalne,
- **nowa ekonomia migracji** (*new economics of migration*) – decyzje o migracjach są podejmowane przez grupy, nie przez jed-

nostki, grupa (rodzina) chce zredukować ryzyko i wysłać jednego członka, żeby mieć dochody z kilku źródeł, zmniejszając tym samym wpływ gwałtownych zmian na rynku poprzez dywersyfikację sposobów utrzymania,

- **dualna teoria rynku pracy** (*dual labour market theory*) – miejscowi pracownicy nie chcą podejmować pewnych prac (niski prestiż, niskie wynagrodzenie itp.) – firmy chcą i muszą zatrudnić imigrantów z innych regionów, dzięki czemu migracje na rynku są napędzane nie tylko przez stronę popytową (pracowników), ale także przez stronę podaźową (pracodawców),
- **teoria systemów światowych** (*world-systems theory*) – nie model, a raczej opis przepływu strumieni kapitałowych, rzeczowych i ludzkich, pokazujący drenaż małych ekonomii przez ekspansję kapitalizmu. Teoria ta obejmuje nie tylko tzw. „drenaż mózgow”, ale dotyczy także rynku kapitałowego (Stalker 2000).

Teorie te nie wyczerpują możliwych wyjaśnień dla zjawiska migracji, ale stanowią punkt wyjścia do tworzenia wyjaśnień dla pewnych prawidłowości zaobserwowanych w Polsce. Wśród innych teorii można także wspomnieć o teorii integracji czy też teorii Heckschera-Ohlina (Broek 1996).

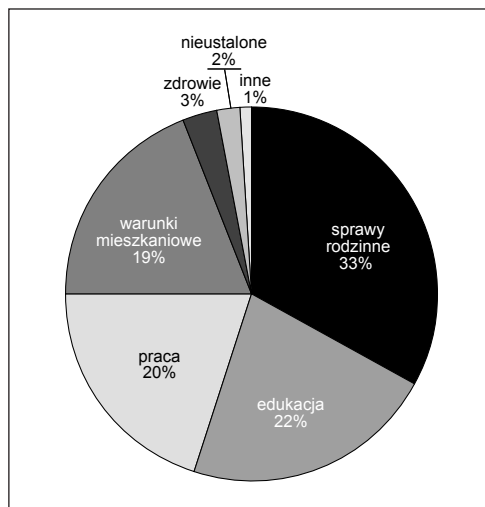
3. Terminologia

Pojęcie migracji, używane dalej w niniejszym opracowaniu zgodnie z definicją stosowaną przez Główny Urząd Statystyczny, określa „**przemieszczenie ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania (pobytu stałego lub czasowego) połączone z przekroczeniem granicy administracyjnej podstawowej jednostki terytorialnej** [podkreślenie autora]. Migracją jest zatem zmiana gminy zamieszkania lub w przypadku gminy miejsko-wiejskiej przeniesienie się z terenów miejskich do wiejskich tej gminy lub odwrotnie. Nie jest natomiast migracją zmiana adresu w ramach tej samej gminy miejskiej, wiejskiej, części miejskiej lub

wiejskiej gminy wiejsko-miejskiej. Migracje nie obejmują także przemieszczeń krótkotrwałych, trwających do 2 miesięcy włącznie, oraz np. przejazdów między miejscowością zamieszkania a miejscowością pracy lub nauki (tzw. ruchów wahadłowych) czy przemieszczeń o charakterze turystycznym” (Kostrzewa, Stańczak 2003).

Zgodnie z metodologią Głównego Urzędu Statystycznego „Przyjmując za kryterium obserwacji długość pobytu (nieobecności), migracje dzieli się na:

- **krótkookresowe** – pobyt czasowy trwający od 2 do 12 miesięcy
- **długookresowe** – pobyt czasowy trwający

Wykres 1. Wewnętrzne migracje czasowe w Polsce według przyczyny (w procentach).
Źródło: Kostrzewa, Z. i J. Stańczak, 2003. *Migracje wewnętrzne ludności 2002*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny

co najmniej 12 miesięcy oraz zamieszkanie na stałe (zameldowanie na pobyt stały) – bez względu na okres zamieszkiwania”.

Jako podstawę określenia długości czasu pobytu stosuje się czas faktyczny pobytu, a nie czas zamierzony (z wyjątkiem zameldowań na pobyt stały).

Migracje na pobyt stały to migracje wewnętrzne lub zagraniczne związane z osiedleniem się na stałe (zameldowaniem na pobyt stały w świetle przepisów polskiego prawa), tzw. migracje definitywne.

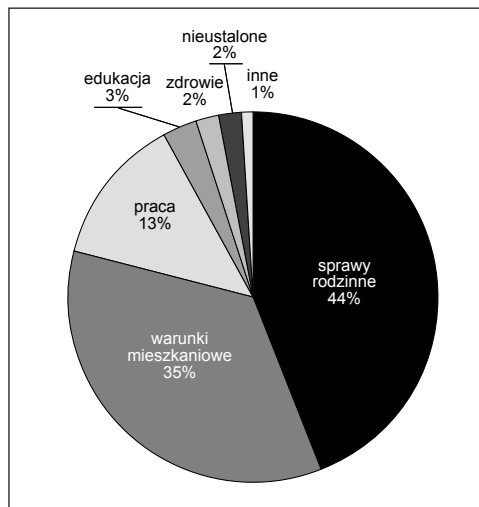
Migracje czasowe to migracje wewnętrzne lub zagraniczne związane z pobytem czasowym, trwającym dłużej niż 2 miesiące.

W szerszym ujęciu terminem tym można objąć wszystkie migracje o charakterze nie-

definitywnym, tzn. nie na osiedlenie, a zatem według podziału zalecanego przez ONZ – migracje długookresowe i krótkookresowe” (Kostrzewa, Stańczak 2003).

Natomiast migracje według przyczyny zmiany ostatniego miejsca zamieszkania można za Głównym Urzędem Statystycznym podzielić na następujące grupy:

1. Sprawy rodzinne, w tym:
 - zawarcie małżeństwa,
 - rozpad małżeństwa,
 - łączenie rodzin,
 - inne.
2. Praca, w tym:
 - oferta bardziej atrakcyjnej pracy,

Wykres 2. Wewnętrzne migracje stałe w Polsce według przyczyny (w procentach).
Źródło: Kostrzewa, Z. i J. Stańczak, 2003. *Migracje wewnętrzne ludności 2002*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny

- utrata pracy,
 - zagrożenie bezrobociem,
 - uciążliwe dojazdy do pracy,
 - inne.
3. Warunki mieszkaniowe, w tym:
 - trudne warunki lokalowe,
 - zbyt wysokie koszty utrzymania mieszkania,
 - eksmisja,
 - inne.
 4. Zdrowie, w tym:
 - leczenie, rehabilitacja,
 - lepszy dostęp do służby zdrowia,
 - środowisko naturalne,
 - inne.
 5. Edukacja, w tym:
 - nauka, studia,
 - podnoszenie kwalifikacji zawodowych,

- inne.
- 6. Inne.
- 7. Nieustalone.

4. Migracje stałe i czasowe

W ujęciu ilościowym i procentowym istotną rolę odgrywają wyłącznie trzy następujące czynniki (migracje ze względu na zdrowie i edukację stanowią zaledwie około 2,5% wszystkich migracji):

- sprawy rodzinne,
- praca oraz
- warunki mieszkaniowe.

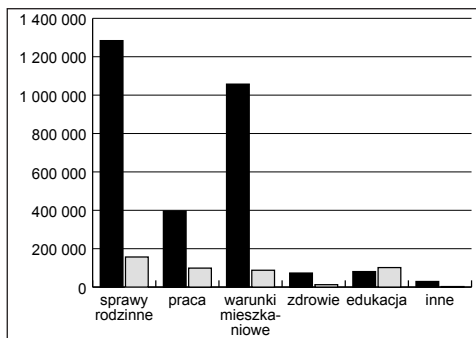
Dysproporcje pomiędzy odsetkiem migrujących mieszkających stale i przebywającymi czasowo są dość wyraźne i można je zaobserwować na poniższych wykresach. Pierwszy przedstawia procentowy udział motywów migracji w całości populacji migrującej i przebywającej w nowym miejscu czasowo.

Jak wyraźnie widać, wśród migrantów czasowych dominują cztery motywy podejmowania migracji: sprawy rodzinne, praca, warunki mieszkaniowe oraz edukacja. Wśród migrantów stałych sytuacja jest podobna z jednym dość istotnym wyjątkiem – edukacja przestaje odgrywać istotną rolę w podejmowaniu decyzji migracyjnych. Możemy to doskonale zaobserwować na kolejnym wykresie.

Analizując powyższe wykresy łatwo zauważyć następujące zjawiska:

- sprawy rodzinne (głównie zawarcie małżeństwa) są znacznie częściej motywem migracji stałych (odpowiednio 44% i 33%),
- warunki mieszkaniowe (głównie trudne warunki) są znacznie częściej motywem migracji stałych (odpowiednio 35% i 19%),
- migracje z powodu zdrowia są podobnie częste w obydwu grupach migrantów (odpowiednio 2% i 3%)
- praca (głównie atrakcyjna oferta) jest znacznie częściej motywem migracji czasowych (odpowiednio 13% i 20%),
- edukacja (głównie studia) jest znacznie częściej motywem migracji czasowych (odpowiednio 3% i 22%).

Jak widać przyczynami stałych migracji (proporcjonalnie) są częściej małżeństwa i poprawa warunków mieszkaniowych, zaś czasowych zmiana pracy lub nauka. To oznaczałoby, że osoby migrujące w poszukiwaniu pracy będą raczej migrantami krótkookresowymi. Jednak w liczbach bezwzględnych wygląda to zupełnie inaczej. Wśród poszukujących migrujących z zamiarem podjęcia

Wykres 3. Wewnętrzne migracje stałe i czasowe w Polsce w latach 1989-2002 według przyczyny. Źródło: Zestawienie własne na podstawie: Kostrzewa Z. Stańczak J. 2003. *Migracje wewnętrzne ludności 2002*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

pracy jest około 400.000 migrantów długookresowych i tylko około 90.000 krótkookresowych. Czyli mimo mniejszego udziału we właściwej grupie na rynku pracy, dominują migranci stali. Widać to wyraźnie na poniższym wykresie, gdzie przedstawieni zostali migrujący mieszkający stale (obecni i nieobecni do 12 miesięcy oraz migrujący, przebywający czasowo 12 miesięcy i więcej).

Agregując powyższe dane, otrzymany tabelę 1 (następna strona).

Jak widać, główną przyczyną migracji w Polsce są sprawy rodzinne i warunki mieszkaniowe. Stanowią one łącznie 75% wszystkich migracji czasowych i stałych w Polsce. W grupie osób migrujących na stałe odsetek ten wynosi 78%, zaś w grupie migrujących czasowo 53%. Spowodowane jest to migracjami związanymi z edukacją, które w grupie migracji czasowych stanowią aż 22% wszystkich migracji, podczas gdy w grupie migracji stałych zaledwie 3%. Szerzej zjawisko to zostało omówione przez autora w artykule pod tytułem „Migracje w Polsce według poziomu wykształcenia i wieku”, który ukazał się w wydawnictwie pokonferencyjnym 9 Konferencji Naukowej Młodych Ekonomistów w Serocku.

Przyglądając się dysproporcji pomiędzy odsetkiem osób migrujących z powodu spraw rodzinnych stale lub czasowo (odpowiednio 43% i 34%), odpowiedź, skąd wzięła się ta nierówność, uzyskamy, zaglądając do danych na mniejszym poziomie agregacji. Otóż dwie trzecie wszystkich migracji w tej grupie to migracje spowodowane zawarciem lub rozpadem małżeństwa (odpowiednio 67% i 53%). Logicznym wyjaśnieniem jest przyjęcie, iż osoby migrujące z tych powodów zwykle zmieniają swoje miejsce zamieszkania na dłuższy okres.

Ludność migrująca w latach 1989-2002						
Przyczyny zmiany ostatniego miejsca zamieszkania	W odsetkach (struktura pionowa)		W liczbach bezwzględnych		W odsetkach (struktura pionowa)	W liczbach bezwzględnych
	mieszkający stale (obecni i nieobecni do 12 miesięcy)	przebywający czasowo 12 miesięcy i więcej	mieszkający stale (obecni i nieobecni do 12 miesięcy)	przebywający czasowo 12 miesięcy i więcej	mieszkający stale i przebywający czasowo łącznie	
Ogółem	100%	100%	2 979 819	459 484	100%	3 439 303
Sprawy rodzinne	43%	34%	1 283 956	156 814	42%	1 440 770
Praca	13%	20%	396 625	90 898	14%	487 523
Warunki mieszkaniowe	35%	19%	1 057 260	87 759	33%	1 145 019
Zdrowie	2%	3%	73 207	12 560	2%	85 767
Edukacja	3%	22%	80 820	101 686	5%	182 506
Inne	1%	1%	29 227	2 816	1%	32 043
Nieustalone	2%	2%	58 724	6 951	2%	65 675

Tabela 1. Wewnętrzne migracje stałe i czasowe w Polsce w latach 1989-2002 według przyczyny. Źródło: Zestawienie własne na podstawie: Kostrzewa Z. Stańczak J. 2003. Migracje wewnętrzne ludności 2002, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny

W powyższej tabeli widać wyraźnie, że w latach 1989-2002 migrowało łącznie około 3,5 mln. osób, z tego z zamiarem podjęcia pracy niecałe 0,5 mln. Przy czym te 14% populacji migrującej z zamiarem podjęcia pracy nie stanowi całości grupy osób migrujących na rynku pracy. Należy tutaj pamiętać o osobach migrujących z zamiarem podjęcia

pracy do innych krajów niż kraj pochodzenia. Zjawiska dotyczące tej grupy zostaną szerzej omówione w jednym z kolejnych artykułów, które ukażą się w kwartalniku Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego „Problemy Zarządzania”.

Dysproporcja pomiędzy migrującymi na stałe i czasowo w grupie osób migrujących

Ludność migrująca w latach 1989-2002												
Przyczyny zmiany ostatniego miejsca zamieszkania	W odsetkach (struktura pionowa)				W liczbach bezwzględnych				W odsetkach (struktura pionowa)		W liczbach bezwzględnych	
	mieszkający stale (obecni i nieobecni do 12 miesięcy)		przebywający czasowo 12 miesięcy i więcej		mieszkający stale (obecni i nieobecni do 12 miesięcy)		przebywający czasowo 12 miesięcy i więcej		mieszkający stale i przebywający czasowo łącznie			
	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem	100%	100%	100%	100%	1 387 697	1 592 122	231 222	228 262	100%	100%	1 618 919	1 820 384
Sprawy rodzinne	40%	46%	34%	34%	556 415	727 541	79 532	77 282	39%	44%	635 947	804 823
Praca	15%	11%	22%	18%	213 735	182 890	50 635	40 263	16%	12%	264 370	223 153
Warunki mieszkaniowe	37%	34%	19%	19%	511 371	545 889	43 687	44 072	34%	32%	555 058	589 961
Zdrowie	2%	3%	2%	3%	30 908	42 299	4 638	7 922	2%	3%	35 546	50 221
Edukacja	2%	3%	21%	24%	32 643	48 177	47 500	54 186	5%	6%	80 143	102 363
Inne	1%	1%	1%	0,5%	15 035	14 192	1 710	1 106	1%	1%	16 745	15 298
Nieustalone	2%	2%	2%	2%	27 590	31 134	3 520	3 431	2%	2%	31 110	34 565

Tablica 2. Wewnętrzne migracje stałe i czasowe w Polsce w latach 1989-2002 według przyczyny i płci. Źródło: Zestawienie własne na podstawie: Kostrzewa Z. Stańczak J. 2003. Migracje wewnętrzne ludności 2002, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Tablica 31

z powodu warunków mieszkaniowych również może zostać wyjaśniona dzięki danym szczegółowym. Około 60% wszystkich migracji w tej grupie to migracje spowodowane trudnymi warunkami lokalowymi lub zbyt wysokimi kosztami utrzymania, a te właśnie przyczyny są w Polsce powodem migracji raczej na dłuższy okres. Wynika to ze stosunkowo niedużej mobilności mieszkańców naszego kraju w porównaniu z mieszkańcami innych krajów członkowskich Unii Europejskiej.

Opisane powyżej dysproporcje i nierówności w częstotliwości migrowania nie są jednak jedynymi wartościami zainteresowania. Spójrzmy, jak wyglądają te same dane przy uwzględnieniu podziału według płci:

Pierwszym zjawiskiem, jakie widać na pierwszy rzut oka, jest wyraźna przewaga kobiet wśród osób migrujących w Polsce. Stanowią one około 53% wszystkich migrujących i w prawie każdej grupie dominują. Jedynym wyjątkiem jest grupa migrujących z zamiarem podjęcia pracy. Stanowią one tam niecałe 46%. Mężczyźni dominują w tej grupie zarówno wśród osób mieszkających stale, jak i mieszkających czasowo. Poza wspomnianymi grupami mężczyźni wykazują większą od kobiet skłonność do migracji jedynie w grupie osób zmieniających miejsce zamieszkania czasowo z powodu spraw rodzinnych. Dokładniej ujmując, przewaga ta jest widoczna wyłącznie wśród migrujących z powodu zawarcia związku małżeńskiego odpowiednio 39.753 osoby i 29.243 osoby (czyli 17,2% i 12,8%).

Ostatnią ciekawą tendencją, widoczną w tym zestawieniu, jest różnica między wartością a odsetkiem migrujących mężczyzn w grupie osób migrujących z powodu warunków mieszkaniowych i mieszkających stale w nowym miejscu zamieszkania. O ile wartościowo w tej grupie większość stanowią kobiety, o tyle, biorąc pod uwagę strukturę pionową migrujących, dowiadujemy się, że mężczyźni migrują o całe 3 punkty procentowe częściej niż kobiety. Zjawisko to może mieć kilka przyczyn:

- mężczyźni nie są bardziej skłonni od kobiet do migracji z powodu warunków mieszkaniowych, a jedynie inne motywy migracji (sprawy rodzinne, praca, zdrowie, edukacja) są u nich słabiej reprezentowane niż u kobiet,

- mężczyźni są bardziej skłonni od kobiet do migracji z powodu warunków mieszkaniowych ze względu na stereotypy opisujące rolę mężczyzny w rodzinie i społeczności oraz społeczna presję na posiadanie lub zbudowanie domu,

- różnica ta jest jedynie przypadkowa i nie stanowi o żadnej długookresowej tendencji.

Niestety, brak jest jednoznacznych danych potwierdzających lub podważających którąś z tych tez.

5. Wnioski

Podsumowując powyższe rozważania na temat migracji stałych i czasowych w Polsce w latach 1989-2002, można stwierdzić, że:

- migracje ze względu na zdrowie i edukację stanowią zaledwie po około 2,5% wszystkich migracji,

- wśród migrantów stałych (w przeciwieństwie do migrantów czasowych) edukacja przestaje odgrywać istotną rolę w podejmowaniu decyzji migracyjnych,

- główną przyczyną migracji w Polsce są sprawy rodzinne i warunki mieszkaniowe – stanowią one łącznie 75% wszystkich migracji czasowych i stałych w Polsce,

- kobiety stanowią około 53% wszystkich migrujących i w prawie każdej grupie migrantów mają wyraźną przewagę.

Równocześnie widać wyraźnie, że osoby migrujące na stałe to głównie osoby poszukujące nowego miejsca zamieszkania lub zmieniające je po zmianie stanu cywilno-prawnego. Natomiast osoby migrujące czasowo to przede wszystkim uczniowie i studenci oraz pracownicy, którzy otrzymali atrakcyjniejszą ofertę pracy. Migracje zdrowotne to zjawisko stanowiące raczej rzadkość i w całości populacji migrantów nie wpływa znacząco na obserwowane zjawiska. Biorąc pod uwagę powyższe fakty i rozmiary zjawiska migracji w całości populacji (w latach 1989-2002 było to niecałe 3 mln. osób), można zaryzykować stwierdzenie, że skłonność do migracji w Polsce jest raczej niewielka.

Informacje o autorze

mgr Michał Mijał – doktorant w Zakładzie Psychologii Organizacji Katedry Teorii Organizacji Wydziału Zarządzania UW.

Bibliografia

van den Broek, J. 1996. *The Economics Of Labour Migration*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Company.

Kostrzewa, Z. i J. Stańczak. 2003. *Migracje wewnętrzne ludności 2002*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

Stalker, P. 2000. *Workers Without Frontiers. The Impact Of Globalisation On International Migration*, Genewa: International Labour Office.

Stańczak, J. (red.) 2003. *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.